До спеціалізованої вченої ради Д 25.855.02

у Державному податковому університеті

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Драчука Юрія Петровича «Забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження: порівняльно-правовий аналіз», подану на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Актуальність теми дисертаційного дослідження. Дисертація присвячена забезпеченню охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження – проблемі, яка визначає вимоги до способів здійснення кримінальної процесуальної діяльності. Втручання у свободу, приватне життя чи майнову сферу особи потребує законної підстави, належного обґрунтування та можливості перевірки. Водночас учасник повинен мати доступ до правничої допомоги, інформації й процедур, необхідних для обстоювання власної позиції. Поєднання цих вимог зумовлює потребу досліджувати охорону прав через взаємозв'язок процесуальних можливостей особи та обов'язків компетентних суб'єктів.

Практичні труднощі проявляються як під час прийняття процесуальних рішень, так і при їх виконанні. Надання права на звернення потребує своєчасного розгляду доводів; допуск захисника – умов для підготовки й конфіденційної консультації; задоволення клопотання про ознайомлення – фактичної доступності матеріалів. Тому звернення автора до змісту, часу та порядку виконання відповідних обов'язків є обґрунтованим.

Воєнний стан посилює значущість зазначеної проблематики. Небезпека переміщення, перебої зв'язку, евакуація установ та відсутність доступу до матеріалів ускладнюють участь осіб у провадженні. Застосування спеціальних процесуальних правил має супроводжуватися встановленням передбачених законом умов, перевіркою обґрунтованості обмеження права та забезпеченням доступних засобів захисту. Автор приділяє увагу участі захисника,

дистанційному розгляду, використанню раніше отриманих показань і збереженню можливості їх перевірки.

Значення теми зберігається й поза межами воєнного періоду. Питання належного інформування, мотивування рішень, участі в доказуванні та виконання судових ухвал стосуються загальних засад кримінального провадження. Порівняння національного регулювання з міжнародними стандартами та досвідом інших держав дозволяє визначити напрями вдосконалення процесуальних гарантій. Отже, обрана тема відповідає потребам науки кримінального процесу та практики застосування законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість результатів забезпечується поєднанням нормативного, доктринального та емпіричного матеріалу. В авторефераті зазначено про анкетування 260 респондентів: 110 слідчих Національної поліції України, 85 прокурорів і 65 суддів. Досліджено рішення Конституційного Суду України, Верховного Суду, інших національних судів та практику ЄСПЛ. Використано офіційні статистичні й аналітичні матеріали за 2015–2025 роки, доповіді та результати міжнародного моніторингу дотримання прав людини.

Важливо, що результати анкетування співвіднесено з конкретними труднощами виконання процесуальних обов'язків. Зокрема, 25,8 % опитаних указали на неузгодженість часу або місця ознайомлення з матеріалами, а 26,9 % – на непідготовленість документів чи труднощі відкриття електронних файлів. Такі відомості дозволяють конкретизувати організаційні причини недостатньої доступності гарантій. Поряд із позиціями респондентів автор аналізує нормативні умови реалізації прав та судові способи реагування на порушення.

Автор приділяє значну увагу змісту процесуального рішення як засобу охорони прав. У роботі обґрунтовано необхідність оцінювати істотні доводи учасника, визначати право або законний інтерес, яких стосується постанова, та пояснювати підстави застосування особливостей провадження. Запропонована

конкретизація вимог до ст. 110 КПК України дозволяє пов'язати мотивування з обставинами звернення.

Обґрунтованими є положення про співвідношення процесуальної компетенції та організаційного забезпечення. Участь перекладача, підготовка матеріалів, резервні засоби зв'язку або погодження часу проведення дії створюють умови для реалізації прав. Вирішення процесуального питання залишається за суб'єктом, уповноваженим законом.

Методологічно виправданим є поєднання формально-юридичного аналізу з компаративістським методом і правовим моделюванням. Перший забезпечує з'ясування змісту процесуальних приписів, другий – зіставлення способів реалізації гарантій у різних правопорядках, третій – підготовку конкретних законодавчих пропозицій. Системний та структурно-функціональний методи використано для розкриття взаємозв'язків прав учасника, повноважень уповноваженого суб'єкта й процедури.

Позитивно оцінюється також звернення до практики застосування міжнародних стандартів. Правові позиції ЄСПЛ використовуються при розгляді законності позбавлення свободи, доступу до захисника та справедливості дослідження доказів. Автор ураховує значення конкретних обставин справи, характеру обмеження і процесуальних можливостей особи.

Наукова новизна одержаних результатів. До найбільш значущих результатів слід віднести розкриття забезпечення охорони прав учасників як єдиного процесуального механізму. Автор поєднує гарантії, компетенцію слідчого, дізнавача, прокурора, слідчого судді та суду, можливості учасників захищати власні права, оскарження і відновлення порушеного становища. Дієвість такого механізму запропоновано оцінювати за законністю втручання, доступністю правничої допомоги й судової перевірки, зокрема під час воєнного стану.

Науковий інтерес становить обґрунтування безперервності охорони прав при переході між стадіями та зміні процесуального статусу. Належні гарантії пов'язуються з періодом фактичного впливу кримінальної процесуальної

діяльності на особу. Врахування характеру втручання та індивідуальних умов участі дозволяє визначати необхідні обов'язки компетентних суб'єктів.

Позитивно оцінюється розроблення пропозицій щодо інформування потерпілого й організації ознайомлення з матеріалами досудового розслідування. Доповнення до статей 55 і 221 КПК України конкретизують зміст роз'яснення, врахування віку, стану здоров'я та потреби в перекладі, фіксацію виконаних дій, повідомлення переліку матеріалів і способу доступу.

Самостійне прикладне значення мають рекомендації щодо залучення захисника для окремої процесуальної дії. Автор пов'язує застосування відповідного порядку з обґрунтуванням невідкладності, перевіркою можливості участі обраного адвоката та наданням часу для підготовки залученого захисника. Пропозиція щодо доповнення ст. 53 КПК України спрямована на фіксацію цих обставин і забезпечення конфіденційного спілкування.

Заслуговують підтримки й пропозиції щодо повернення тимчасово вилученого майна, мотивування рішень та вирішення клопотань під час судового розгляду. Конкретизація статей 169, 307 і 350 КПК України поєднує визначеність обов'язку, своєчасність його виконання й доступність перевірки.

Повнота викладення результатів дисертації в наукових публікаціях. Основні результати дисертації оприлюднено у восьми наукових публікаціях. Чотири статті надруковано у фахових виданнях України, одну – у закордонному юридичному виданні; три праці є матеріалами наукових доповідей. Статті присвячено міжнародному правовому досвіду, охороні прав під час досудового розслідування і судового розгляду, правовим засадам та процесуальному механізму її забезпечення. Тематика публікацій відповідає основним напрямам проведеного дослідження.

Сукупність оприлюднених праць дозволяє простежити послідовне опрацювання теоретичних положень і практичних проблем. Результати апробовано на міжнародних науково-практичних конференціях у 2020–2022 роках.

Окремі матеріали наукових доповідей стосуються права на свободу та особисту недоторканність, забезпечення прав під час слідчих дій і діяльності прокурора. Зазначені питання безпосередньо пов'язані з предметом роботи та надалі розкриті у положеннях щодо законності примусу, своєчасної допомоги й реагування на порушення. Це свідчить про узгодженість напрямів апробації та змісту дисертації.

Оцінка структури та змісту дисертації. Перший розділ присвячено теоретико-правовим засадам. У підрозділі 1.1 систематизовано напрями наукового розроблення забезпечення прав учасників та визначено питання, які потребують подальшого дослідження. У підрозділі 1.2 розкрито поняття і сутність охорони, її співвідношення із захистом та забезпеченням прав. Особливе значення має врахування різного процесуального становища осіб, характеру їхніх прав і законних інтересів.

Підрозділ 1.3 охоплює міжнародні засади охорони прав та відповідні правові позиції ЄСПЛ. Досліджено вимоги до законності й необхідності обмежень, доступності правничої допомоги, судової перевірки та врахування потреб дітей. Аналіз міжнародних стандартів пов'язано з умовами застосування національних процесуальних процедур. Це дозволяє визначити зміст гарантій, які повинні враховуватися під час удосконалення законодавства та практики.

Другий розділ розкриває поняття і зміст кримінального процесуального механізму. У підрозділі 2.1 визначено його нормативну, суб'єктну, процедурну, контрольну та виконавчу складові. Автор послідовно пов'язує юридично значущі обставини, право особи, відповідний обов'язок, прийняття і перевірку рішення та його виконання.

У підрозділі 2.2 досліджено правові й організаційні умови функціонування механізму, інформування потерпілого, доступ до матеріалів та забезпечення участі необхідних фахівців. Підрозділ 2.3 присвячено досвіду Німеччини, Польщі, Франції та Естонії. Порівнюються повідомлення про права, своєчасність правничої допомоги, конфіденційні консультації, доступ до

документів і спеціальні умови участі. Узагальнення співвіднесено з напрямами вдосконалення українського регулювання.

Третій розділ містить положення щодо досудового розслідування та судового розгляду. У підрозділі 3.1 охоплено забезпечення свободи, участі захисника, перевірку підстав застосування запобіжних заходів і повернення майна. У підрозділі 3.2 розглянуто безсторонність суду, участь у дослідженні доказів, вирішення клопотань, дистанційний розгляд та особливі умови допиту. Використання раніше отриманих показань пов'язано з додержанням законодавчих вимог і можливістю їх перевірки.

Загалом структура є логічною, а висновки до розділів і загальні висновки відображають зміст проведеного дослідження. Робота має завершений характер і поєднує доктринальне пояснення охорони прав з обґрунтуванням конкретних змін до кримінального процесуального законодавства.

Позитивно оцінюється внутрішня наступність між розділами. Теоретичне положення про зв'язок права з обов'язком надалі конкретизується у вимогах до роз'яснення прав, підготовки захисника, доступу до матеріалів та мотивування рішення. Міжнародні стандарти справедливого розгляду враховано при аналізі можливостей ставити запитання й оспорювати докази. Запропонований механізм застосовано до ситуацій досудового розслідування та судового розгляду, що дозволяє оцінити його пояснювальне значення.

Окремо варто відзначити диференціацію процесуальних правил залежно від підстав їх застосування. Автор розглядає загальний порядок та особливості воєнного стану, що потребують установлення визначених законом обставин. Збереження матеріалів, резервні приміщення, доступні засоби зв'язку та узгодження участі фахівців оцінюються як умови виконання обов'язків.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Теоретичне значення полягає у розвитку наукового розуміння охорони прав учасників кримінального провадження, її безперервності й взаємозв'язку з реалізацією процесуальних обов'язків. Модель забезпечення охорони прав та узагальнення міжнародних і зарубіжних підходів можуть використовуватися в

подальших дослідженнях правового становища учасників, процесуальних гарантій та належної правової процедури.

Практичне значення пов'язане з можливістю застосування рекомендацій у діяльності органів розслідування, прокуратури й суду, підготовці законодавчих пропозицій та методичних матеріалів. Автореферат містить відомості про використання результатів у науково-дослідній, законотворчій і практичній діяльності та освітньому процесі. Сформульовані положення дозволяють конкретизувати виконання обов'язків і встановлювати причини порушення прав.

Прикладна цінність особливо проявляється у вимогах до фіксації юридично значущих обставин: повідомлення обраного захисника, забезпечення конфіденційної консультації, переліку доступних матеріалів, часу ознайомлення та фактичного виконання рішення. Відповідні відомості дозволяють перевіряти, чи отримала особа передбачену законом можливість реалізувати право. Рекомендації можуть бути використані для вдосконалення процесуальної документації та підготовки практичних працівників.

Позитивно оцінюється також увага до різних форм участі та індивідуальних потреб особи. Під час аналізу становища потерпілого, свідка й дитини враховано доступність інформації, психологічний стан, потребу в перекладі та безпеці. Водночас спеціальні умови отримання показань розглядаються разом із можливістю перевірити їх зміст і джерело обізнаності. Обґрунтування такого поєднання має значення для забезпечення справедливого розгляду та збереження процесуальних можливостей сторони захисту. Запропоновані підходи орієнтують уповноважених суб'єктів на індивідуальну оцінку обставин участі.

Заслуговує уваги розгляд дистанційної участі як процедури, що потребує належних умов комунікації. Автор аналізує можливість сприймати докази, ставити запитання, конфіденційно спілкуватися із захисником і реагувати на технічні перешкоди. Для провадження в умовах воєнного стану такі положення мають безпосереднє практичне значення. Оцінка якості зв'язку та доступності

процесуальних можливостей дозволяє встановити, чи було забезпечено повноцінну участь особи. У цьому аспекті дослідження поєднує аналіз спеціальних правил з вимогами до фактичного здійснення прав.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації. Загальна позитивна оцінка дисертаційного дослідження не виключає можливості висловити окремі зауваження та порушити питання, що мають дискусійний характер і потребують авторського пояснення під час публічного захисту.

1. У підрозділі 1.2 дисертації (с. 36–38) розкрито законний інтерес як самостійний об'єкт охорони та зазначено, що він може стосуватися бажаного результату процесуального рішення. Разом із тим потребує конкретизації порядок перевірки правомірності такого прагнення за наявності інтересів інших учасників. Доцільно було б визначити послідовність оцінки зв'язку інтересу з процесуальним становищем особи, допустимості очікуваного результату та співмірності його врахування. Це дозволило б чіткіше розмежувати порушення законного інтересу й обґрунтовану відмову в досягненні бажаного для учасника результату.

2. У підрозділі 2.2 дисертації пропозиції щодо вдосконалення процесуальних гарантій підкріплено результатами анкетування слідчих, прокурорів і суддів. Зокрема, на с. 106 наведено показник підтримки конкретизації роз'яснення прав потерпілому. Однак склад респондентів відображає передусім позиції професійних представників державних органів. Тому варто чіткіше визначити межі узагальнення таких результатів щодо потреб потерпілих, підозрюваних та інших учасників. Підтримку законодавчої пропозиції опитаними доцільно розмежовувати з доведенням її нормативної необхідності, а також окреслити питання, для оцінки яких важливе врахування позиції адвокатів та безпосередніх носіїв відповідних прав.

3. У підрозділі 2.2 дисертації (с. 109–111) запропоновано конкретизувати організацію доступу до матеріалів за ст. 221 КПК України. Водночас поряд із повідомленням переліку наданих документів потребує докладнішого розгляду ситуація часткового задоволення клопотання. Зокрема, бажано пояснити, як

співвідносяться доступ учасника, захист відомостей про заходи безпеки та ризик шкоди досудовому розслідуванню. Чіткіша характеристика обґрунтування обмежень щодо окремих матеріалів посилила б гарантії від довільного звуження доступу й дозволила б відмежувати законну відмову від організаційної перешкоди в ознайомленні.

4. У підрозділі 3.1 дисертації (с. 149–151) обґрунтовано доповнення ст. 53 КПК України щодо часу підготовки захисника з урахуванням невідкладності процесуальної дії. Потребує поглиблення питання про оцінку достатності такого часу за заперечень залученого адвоката. Зокрема, доцільно конкретизувати значення обсягу доступних матеріалів, складності дії та можливості погодити правову позицію з підозрюваним. Важливо пояснити спосіб мотивованого вирішення розбіжності між оцінкою невідкладності уповноваженою особою й заявою захисника про неможливість надати належну допомогу без додаткової підготовки.

Дотримання вимог академічної доброчесності. Ознайомлення з представленими матеріалами дисертації та автореферату не дає підстав ставити під сумнів самостійність сформульованих здобувачем положень. Наведені результати логічно пов'язані зі структурою дисертації, емпіричними даними та публікаціями за темою дослідження.

Загальний висновок. За змістом, рівнем наукової новизни, обґрунтованістю одержаних результатів, повнотою їх оприлюднення та загальним рівнем виконання дисертаційне дослідження Драчука Юрія Петровича «Забезпечення охорони прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження: порівняльно-правовий аналіз» відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, з урахуванням пункту 2 постанови Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197 «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів», а Драчук Юрій Петрович заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних

наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Опонент

директор Навчально-наукового інституту
інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій
Національної академії СБ України,
доктор юридичних наук,
старший дослідник Микола ПОГОРЕЦЬКИЙ

Підпис д.ю.н., старшого дослідника Погорецького М.М. засвідчую:

Учений секретар
Національної академії СБ України
кандидат юридичних наук, доцент Андрій ПРОЗОРОВ